

A HIT ISTEN AJÁNDÉKA

A D O M I N E T A N Á C S A

Kolozsvár városában több mint négyszáz évvel ezelőtt, egy szép októberi napon, játszadozó gyermekek lármája verte fel az iskola megszokott csendjét. Délelőtti szünet volt éppen s a tanteremből kiszabadult nebulók ugyancsak iparkodtak helyrepótolni, amit a tanítás alatt játéokban elmulasztottak.

A tanterem ablakából nagybajuszos, derék szál férfiú nézegetett kifelé az udvarba, — a „Domine lector”, mai nyelven: a tanító bácsi. Mert hát szép dolog, hogy jó kedve van az ifjúságnak, de nem árt azért, ha van, aki egy kicsit fékentartsa. Hát amint ott áll a „Domine lector” az ablaknál, egyszercsak motozást hall a háta mögött. Visszafordul s csak elkerekedik a szeme a csodálkozástól, mert egyik kis tanítványát csipi rajta, hogy rakosgat, rendezkedik a helyén.

— Hát ezt meg mi lelte? — csodálkozott a tanító-bácsi. Hiszen még tanítás alatt is nehéz sokszor benntartani a gyerekeket, de hogy a szünet alatt is ott üljön valaki, — erre még nem volt példa. Melyik is hát ez a ritka madár, nézzük csak. Hohó! hiszen ez a vargáék Ferikéje. Tanító bácsi ismeri jól, egy utcában laknak, s emlékezik, hogy milyen eleven, mindig játékos gyermek volt az ipse, mielőtt az iskolába hozták.

— Hallod-e te fityfiritty! — kiabált rá a gyermekre tettetett szigorral. — Mit csinálsz te idebent? Miért nem szaladgálsz, játszasz odakünn, mint a többi?

A gyerek feláll, ráemeli két nagy kék szemét a tanítóra, — fiúknál ritka nagy kék szemei vannak — aztán csak áll és nem szól egy szót sem.

— Na, mi lesz, — erélyeskedik a tanító. — Nem tudsz felelni?

A gyerek áll, még se mozdul, de két szemében csillogás támad s aztán csak omlani kezdenek belőle a könnyek.

— No, ennek fele se tréfa, — gondolja a tanító. Azal kettőt lépik s már ott is van a gyermek mellett, magához öleli s elkezdi símogatni a fejét. — Ejnye, Ferike. No csak no! Ferike, Ferkó! Hát ilyen hamar eltörik a mécses? Miért sirsz, kis bogaram?

Ferkó megembereli magát, szégyeli is, hogy így síráson kapták, hanem azért még remeg a hangja, mikor válaszol:

— Azt hittem, a Domine is haragszik rám.

— Én is? Dehogy fiam, dehogy. Csak tudni akartam, hogy miért nem játszol kint a többivel az udvaron. A fiú ismét megmerevedik. Áll és nem szól.

— No, mondd meg szépen, — nógatja a „Domine”.

— Nem akarnak játszani velem! — tör ki végül is a fiúból.

— Nem akarnak? Kik és miért?

— Azt mondják, hogy rongyos vagyok. És csúfolnak, hogy az apám varga.

— Kik? — csattan fel ingerülten a Domine hangja, s már keresően tekint szét, hogy előkapja a suhogós pálcát, mellyel a fenyítésekét kiosztani szokta. A fiú azonban hallgat. Ugy látszik, nem akar árulkodni.

— Hát jó, — fúj egyet mérgesen a Domine. — Ne mondd, ha nem akarod.

Ugyis tudom, gondolja magában, kik lehetnek ezek a gőgös, kényes, szívtelen gyerekek, akik nem átallanak tört döfni egy kis pajtásuk szívébe s éppen azon a ponton, ahol a legjobban fáj: szegénységében és édesapjában gúnyolják ki. Biztosan köztük van Alojziusz, a városbíró uram fia, meg Hansz, a nagypiacéri gazdag kereskedő csemetéje, talán még Andorás is, a földesuri ivadék. Mert ők szoktak mindig előkelősködni, külön utakon járni s a többivel csak akkor állani szóba, amikor valaki ellen fel akarják bőszíteni mindet. Milyen jól esnék most beszélíteni a díszes csemetéket s jól elfenekelni valamennyit! Csakhogy ez nem sokat használna a Ferkó ügyének.

— Ide figyelj, Ferkó, — fordult hirtelen a fiúhoz. — Ne törődj te ezekkel a majmokkal, akik csak a ruhát nézik s nem az embert, aki benne van. Pedig hát akármilyen piros nadrágot huzzanak is reá, a majom csak majom marad. Te csak tanulj. Szorgalmasan, jó igyekezettel, szeretettel. Meglátod, eljön az idő, amikor ezek a majmok kérve kérnek majd, hogy szóbaállj velük. Elhiheted nekem, én ismerem őket és téged is.

— — — — —

Telt, mult az idő, az élet folyt tovább, — ha nem is csendesen. Mert viharos idők következtek szép Erdélyországra. Háború, dögvész, pártoskodás, öldökölték az embereket, a bécsi császár katonái fosztogatták a népet. Nem csoda hát, hogy sokan elvándoroltak az országból, életüket, vagyonukat biztosabb helyre vitték. A régi osztálytársak is szétszóródtak. Ki erre, ki arra ment, ahol életét és kenyerét biztosabbnak látta.

Amikor a nyomorúság és szenvedés a legmagasabb fokra hágott, visszatért az országba az ifjúvá serdült János Zsigmond, Magyarország választott királya, Erdély fejedelme, akit gyermekkorában gonosz ármánnyal üztek volt el trónjáról. Hazatérve új korszak következett a sokat szenvedett ország történetében. Jól megválasztott tanácsadóival mihamar helyreállította az ország rendjét s biztosította a népnek a nyugodt életet. Egyszerre magához ért az agyonsanyargatott ország. Az emberek hazatértek rejtekhelyeikről, munkába álltak, s ketőzött igyekezettel pótolták helyre az idegen uralom alatt szenvedett károkat. Az ország határán kívülre menekültek is lassan, lassan megbizonyosodtak róla, hogy ismét rend van az országban, ismét lehet dolgozni és élni. Hazaszállingóztak ők is.

Igy történt, hogy a hajdani osztálytársak közül hárman, Alojziusz, Hansz és Andorás összetalálkoztak a fejedelmi várószobában, Kolozsvárott. Ők is a jó hírekre tértek haza külföldökből, ahol eddig éltek, most engedélyt kérni a fejedelemtől, hogy Kolozsvárott letelepedhessenek s eddig szerzett vagyonkájukat hazahozzák.

Alig örvendezték ki magukat a találkozás fölött, megnyiták a fejedelmi fogadóterem ajtai s bebocsátot-

ták őket a többi kérvényezővel együtt. Ott ült a királyfejedelem, János Zsigmond, a terem végében elhelyezett emelvényen s egyenként fogadta az eléje járuló kérvényezőket. A három barát megilletődve gyönyörködött a király férfiasan szép, fiatal és mégis nemes méltósággal tele arcában, hiszen köztudomású volt, hogy egész Európában híre járt János Zsigmond műveltségének, a lovagi erényekben való kiválóságának és kedvességének. Figyelmük azonban mihamar az egyik tanácsnokra fordult, aki ott állt a király mellett s akitől az a leggyakrabban kért véleményt, mielőtt a kéréseket teljesítette volna.

— Te Alojzusz, — lökte meg őt a könyökével Hansz. — Milyen ismerős ennek a tanácsnoknak az arca! Nem úgy találod-e te is?

— Éppen ezen tűnődtem én is, — felelt a kérdezett.

— Az öltözékéről úgy ítélem, hogy valami pap. Kérdezzünk meg itt valakit. Mondja csak, kedves bátyámuram, — fordult a mellette álló idősebb férfiúhoz. — Ki légyen amott, a király úr jobbján, az a papforma tanácsnok?

— Ugyan messziről jöhettek öcsémuramék, — hangzott a válasz, — hogy nem ismerik meg Erdély nagy püspökét, király őfelsége udvari papját és bizalmasát, Dávid Ferencet.

— Dávid Ferenc? Ez volna Dávid Ferenc? — csodálkozott Alojzusz. — Hát már hogyan hallottunk volna róla. Csak nem tudtuk, hogy ilyen nagy úr lett belőle. Köszönöm, kedves urambátyám.

Alojzusz most közelebb vonta magához barátait.

— Tudjátok ti, hogy ki ez a Dávid Ferenc? — kérdezte tőlük izgatottan.

— Ki ne tudná, — felelte Andorás. — Híres szónok és hitvitázó.

— Persze, persze. De, hogy ki volt ő azelőtt. Emlékezzetek csak vissza, járt velünk az óvári iskolába egy rongyos ruhájú gyerek, akit mi „vargafi”-nak csúfoltunk, mert varga volt az édesapja.

— Vargafi? Ő volna az? Akire rá se néztünk? Akit kizártunk a játékainkból a rossz ruhái miatt s meglökdöstük, ha a tornácon mellénk került?

— Ő az. És most a király bizalmasa, tanácsnoka, püspök, nagy úr!

— No, akkor már szedhetjük is a sátorfánkat. Hiszen ahogy mi ráismertünk, úgy ő is ránk ismer bizonyosan, mikor a király elé kerülünk, örvendjünk, ha börtönbe nem vettet, nemhogy pártfogolná a kérésünket.

— Meg is érdemelnők — hajtotta le a fejét szomorúan Andorás. — Igen rútul bánánk vele akkoriban.

S már megfordultak, hogy kilopózzanak a teremből, amikor Dávid Ferenc hirtelen leszállt az emelvényről, hozzájuk sietett és megállította őket.

— Isten hozott titeket vissza szép városunkba! — hallották mélyen bűgő, melegsínezetű hangját. — Alojzius, Hansz, Andorás, mily jól emlékszem arcotokra. Mintha csak most is ott ülnénk a Domine lector lábainál.

Azzal karon ragadta őket s vezetni kezdte hármukat az emelvény felé. Azok kábán hagyták vezettetni magukat, egy szó nem sok, annyit sem tudtak mondani. Már ott állottak az emelvény előtt, a fiatal király érdeklődéssel pillantott rájuk, s meg voltak győződve, hogy elvesztek. Megszólalt azonban Dávid Ferenc:

— Felsőleges uram, — mondotta, — ime, e három becsületes kolozsvári férfiút felséged gráciájába istállom. Egykoron az óvári skolát együtt frekventáltuk s annak emléke bátorít arra, hogy kérésük kegyes teljesítését humiliter javasoljam.

— — — — —
Már vége volt a kihallgatásnak s a három barát kifelé tartott a palotából, de még akkor sem tudták elhinni, hogy nem álmodtak.

A kicsúfolt vargafi mint tanácsnok, aki bosszút állhatna rajtuk, ehelyett azonban soronkívül a Felsőséghez vezeti őket, s kérésük teljesítését ajánlja; a király jóindulatú mosolya, kegyes figyelmezése, kérésük azonnali teljesítése, mindez zavaros képpé formálódott a fejökben. Talán ez lehetett az oka annak, hogy eltévedtek a palotában és sehogy sem tudtak kitalálni belőle. Amint az utat keresgélték kifelé, egyszer csak szárnyas ajtóhoz értek, mely nem volt egészen betéve. Bekukkantottak hát oda is. Hatalmas termet láttak, melybe gyönyörű színes

üvegeken ömlött be a nap fénye, s amelynek a végében szószék állott és énekes pulpitus.

— Ez biztosan őfelsége házi kápolnája, — suttogta Alojzusz a többieknek.

Andorás hirtelen megragadta a vállát:

— Vigyázz, valaki bent van.

S Hansz mindjárt hozzá is tette:

— Dávid Ferenc.

Csakugyan Dávid Ferenc volt. Az egyik ablak nyitott szárnyai előtt állott. Egészen magába mélyült, a külső világ elveszni látszott számára. Szemei a nyitott ablakon át az ég kék végtelenébe merültek s kezei lassan imára kulcsolódtak.

— Örökkévaló egy Isten-Atyám! — hallották halkán mondott szavait, melyek azonban az ő orgonabúgás-szerű hangján jól hallhatók voltak mégis. — Áldott legyen a Te szentséges neved. Hogy gyermekségem méltatlanságaiból felemelkedhettem, hogy boldogemlékű tanítóm szavát meghallgattam! Hogy sok nélkülözés, fáradozás, tanulás után a tudomány világában járatos lehettem. Hogy ezáltal embertársaim segítségére és vezetésére méltónak találtattam! Hogy király őfelsége jóindulatát elnyerhettem! Legfőképpen azonban és mindenekfelett, hogy Tégedet, egyetlen örök Istent, mi kegyes Atyánkat, s ama Ur Jézus Krisztust, akit Te elbocsátottál, megismerhettem, szent evangéliumát megérthettem és hirdethetem Különösen is áldott légy eme drága alkalomért, melyben gyarlóságomon győzedelmeskedhettem, emberi indulataim tanácsait elvethettem, a sérelmeket elfeledtem s régi barátaimnak segítségére lehettem. Szent, szent, szent a seregek Urának, Istenének neve és én egyedül csak ezt dicsérem és imádom. Ámen.

— — — — —
A piactéri nagy templomban mindig sokan hallgatták szeretett főpapjuk, Dávid Ferenc beszédeit a kolozsváriak, de olyan gyakran ettől az időtől kezdve senki sem járta ott az istentiszteleteket, mint a három hazatért barát: Alojzusz, Hansz és Andorás.

Budapest

Szent-Iványi Sándor

Csáki kancellár illő gráciával terjesztette elő a referátumot.

— Ha Nagyságod kegye a régi lészen húséges emberéhez s megengedné, hogy azon valójában mondhassak szentenciát, a magam részéről úgy a Miksa császárral való kontraktusok ügyében, mint az új szultánnal való békeség érdekében szükségesnek tartanám az országos ülés összehívását. No meg a Tiszavidéken is erősen tüzelnek Nagyságos Uram ellen, főként azon religióbeli újítások miatt, amelyeket Ferenc püspök hirdet mostanában.

— És kinek nem tetszik ismételten tudós udvari prédikátorunk hitbéli ajánlása?

— Mélius nem nyughatik.

A fejedelem arcára rászállott a mosoly madara. És ebben a pillanatban olyan szeliden jóságos volt hímporos fiatal arca, mintha feslő virágszirmokból szótte volna az Uristen áldó szeretete.

— Hiszen csak a minapban tángálta el prédikátor uram Mélius püspököt s mégsem találja meg a helyit. Ókelme? Vajon mi szándéka vagyon újfent? toldotta hozzá enyhe kacajjal s arcán még színesebbre nyíltak a szelídség szirmai.

A fejedelem mosoly-modora Csáki uram szakállas arcát is birizgálni kezdé.

— Ehiszen, úgy véli, hogy Egri Lukács, meg Arany Tamás sorsára juttathatja Ferenc püspökünket is s nyilván azért áskálódik annyit ellene.

— Na pedig ebből a sütetből minálunk nem igen fog enni, — jegyezte meg a fiatal János Zsigmond, de aztán ércet vert a hangja s keményen dörgött a fejedelmi hitvallás:

— Erdélyország földje a szabadság hazája s a mi trónusunk épen a nemzet szabadságában találta meg a maga erősségét. Fejedelmi szónk nem fogja tehát gúzsba kötni az ország s a nép akaratját, sem a tudományok eléhaladását.

Csáki uram lelkében piros színt váltott a fejedelmi szózat. Az öröm színét.

— Magyar beszéd, Nagyságos Uram! Felséges Fejedelem! Az egy igaz Isten vezesse tovább a Kegyelmed tiszta illatú magyar szándékát.

Aztán belemártotta frissen hegyzett lúdtollát a kalamárisba s pezsgő örömmel írta a hívó szót, mely 1568. januárus hatodik napjára, Vízkereszt ünnepére fejedelmi gyűlésbe invitálja a rendeket Torda nemes városába.

A fejedelmi gyűlést gomolygó felhők előzték meg.

Mélius papjai úton-útfélen, eklézsiában is eklézsiákon kívül élesen vagdosták Dávidot s társait. S akiket szintén eretnekség vádjaival illettek a régi hit védelmezői, most ugyancsak eretnekség vádjaival pellengéreztek az új hit igaz lelkű harcosait. Kiközösítést kiabáltak rájuk, el akarják tiltani a tanítástól s mindezekén felül súlyos büntetésért riadóznak.

Kálmáncsehi és Szigeti átkozódó iratok garmadájjával tömik meg a vásárok zsebeit, akik Kassáig, Kecskemétig s Kővárvidékéig árasztják ezeket a pöre szájú karbunkulusokat.

De a fejevári nyomda se maradt rest Hoffhalter Rafael uram, aki Lengyelhonból jött Erdélybe, hogy segítségére legyen az új hit Isten felé vezető munkájának, szaporán ontja a sajtó alól Dávid Ferenc meg mások védő írásait. És nem átkozódik, mint amazok, de Isten felé mutat s Erdély hitvallomásának mondja az új religiót.

Vihar-paripák száguldanak az égen s fehér hópelyhek vihartakarót terítenek a békesség földjére.

Az urak tétova szentenciákkal igyekeznek Tordára. A hulló hó nedvesre mosdatja arcukat. A szigorú szél

cserepesre csípi. A szán nyikorogva siklik a fagyos úton. Urak és dámák dideregve bújnak bele karmantyuiukba.

— A fejedelem is választhatott volna más időt, — mormolják útközben.

— Nem a fejedelem az oka. Mélius püspök türelmetlensége miatt kell most fagyot ennünk, — replikáznak a tájékozottabbak, akik hallottak már valamit a készülődésről.

De megnyilatkoznak a nem hivatalosak is, akiket a kíváncsiság vágya vezérel csupán a nevezetes esemény színhelyére.

— Dávid püspökünk jól tenné, ha betömné akkor a száját az álhatatlan veszekedőnek, — mondja közülük egyik-másik vérmes pártoskodással.

Ilyen hangulatok közt röpködnek egymás mellett a csörgő szánok a fejedelmi város felé.

A templom ablakaira figurás jégvirágokat rajzolt Január. De a hús falak között izzó tüzet lobbantottak a meleg szívek.

Az urak és meghívottak sorjába sorakoztak.

A főhelyre hímes szőnyeget terítettek a fejedelemnek. Aki lázas orcával, fiatalos fénnel égő két szemével úgy hatott a drága mentés, bogláros, skófumos urak között, mintha egy udvari képíró mesterkedte volna bele ebbe a tarka környezetbe.

Jobbján Csáki Mihály kancellár komolykodott, balfelől első tanácsnoka, Békés Gáspár ékeskedett. Aztán Blandrata doktor. A tudós teológus és orvos. Aki Lengyelországból jött ugyancsak, hogy hintse az új hit magvait a szikkadt földre. A fejedelem vakon bizik szavaiban. Élete virágbaszépítését várja tőle. Aztán tovább a többi urak. Mikola Ferenc, Pókai Jakab, Hagymási Krisztof. Eljöttek Báthory urék is, hogy tanúi legyenek a nagy eseménynek.

A padok sűrűjében fekete öltözékű papok és hittudósok, ország sorsát intéző rangos nemesek. Az egyik csoportban Dávid Ferenc Karádi Pállal, az alföldi pappal, meg Heltai Gáspárral, az ékesszólású, tudós férfiú-

val. Mellettük vértetik az igazságot Válaszuti, Bazilius, Sommer János meg Gyulai Pál. Túlfeől könyvek közé merülve Mélius, Kálmáncsehi, Károli Gáspár, Szigeti, Skaricza, Dávid Ferencnek s az Egy Isten igazságának kérlelhetetlen ellenfelei.

A galérián főrangú dámák s más szilenciumosok. Prémekben, bundákban, bársonyos mentékben. Egész tündéerkert. Az első sorban ott piheg az izgalom madara Barát uram leányának ifjú szívében is. Fiatal férjéért aggodalmaskodik, Dávid Ferencért.

— Ne környékezzen az ijedelem, Kata leányom — biztatja Barát uram, aki főbírói székét csak azért hagyta magára pár napig, hogy elkísérje vejét a heves disputára. — Ferenc urad ember lesz magáért most is, mint annyiszor.

A vita csakugyan viharos széllel indult. Nem csoda, ha Kata asszony szívében röpdesett az izgalom verebe.

Mélius görnyedő alázattal ajánlotta a fejedelem figyelmébe szavait.

— Mint az éléhaladás felséges táplálójának, a keresztény egyház igaz védőjének kérem az ítéletét Dávid Ferenc és eretnek társai ellen. Akik téves eszmékkal burjánt vetnek a nép lelkébe s káros újításaikkal megméte-lyezik az igazi kereszténységet.

A főúrak és a Dávid-hitűek hangosan szisszentek fel.

— Protestáns pápa akar lenni, — tört fel egy-egy hangos szájból Mélius ellen.

Csáki uram azonban rendet teremtett.

— Halljuk a vádakát, amikkel püspök úr Dávid Ferenc tanait kárhoztatja, — erélyeskedett bele a már-már kiömlő szó-zuhatagba.

Mélius rendületlen energiával sorjazta Dávid bűneit.

— Nem elégszik meg a Kálvin által reformált egyházzal, hanem olasz és spanyol eretnekek Istenkáromlásait hirdeti a hatóságunk alatt álló gyülekezeteknek.

— Itt Erdélyben, a mi hatóságaink alatt állanak a gyülekezetek, — röppen fel sértődötten a fejedelmi ajkak tiltakozása, mire sasszárnyakon szállt végig az urak csendülő hangja is a falak közt:

— Vivát, vivát a fejedelem!

Mélius gőgös gráciával hajtott fejet János Zsigmond felé s nem vette észre, hogy a fejedelem s az urak tiltakozásában nem csupán a főhatalmi szándék, hanem a fiatal ország féltése is benne diadalmaskodott. S ettől kezdve talán nem is a teológiai nézetek verekedtek egymással, hanem az alig megszerzett függetlenség szállott síkra a régi hon császárt uraló járom-politikájával.

Csáki uram intelme dirigálta medrébe újfent a vitát.

— Socinus és Servét követői hazudnak, amikor tagadásba veszik az Isten állatjának három személyét s Isten fiát nem különítik el az ember fiától.

Néhányan már ösztökölni kezdték Dávidot, hogy ne engedje pöréskedni a nagyhangú prédikátort.

Dávid Ferenc szeliden legyintett:

— Hadd vagdalkozza ki magát őkegyelme.

Mélius folytatá:

— Ime, felséged elé állítom a Debreceni rövid hitvallást, amelyet a Tisza és Dunamedence minden ekléziája aláírt, s mely szerint a reformáció Kálvin tanításával elérte a legmagasabb grádust. Dávid és eretnek társai áthágták ezt a törvényt. Nem ismerik el az egy Isten szentháromságát, nem ismerik el, hogy Krisztus állatja és valósága szerint is Istennek született, sem a szentlélek Isten-bizonyságát, minekfolytán megtagadták a keresztény állapotot s magát az Istent is s kihívták magok ellen felséges fejedelem és az ország megérdemelt haragját, büntetését.

— Satis, satis, halljuk az erdélyi püspököt, halljuk Dávid Ferencet, — hangzott fel itt is, ott is a türelmetlenség sóhaja, amely mint élő lelkiismeret szakadt fel a fiatal ország ügyeibe való külső beleszólás s a fejedelem sugalmazása miatt.

Károli és többi társának segítsége belefult Erdély szabad szellemű urainak hív hozsannájába.

— Halljuk Dávid püspököt, mondjon őkelme szentenciát, záporozott fel ismét a kívánság Erdély szabad földjének szabad szívú embereiből.

A kancellár Erdély püspökét intette szólásra.

Dávid jámbor érzelmekkel magasodott fel székéből.

Arcán égi derű derült. Nyugodt volt, mint aki tiszta

Ielkiismeretet hoz bírái elé, mint aki érzi, hogy nemes ügyért szállott síkra.

Fennt a galérián Kata asszony is pirultabb arccal pislogott. Tükör volt neki az ura, akire ha ránéz, egész lényében fölmagasztosul.

Az urak és Dávid-hitű papok zúgó viváttal fogadták. Aztán lecsendesültek mind dagály után a tenger. Magukbamélyedtek s a csend eluralkodott mindenén.

Nyílt szemekkel lépett ki a templom piacterére.

Nem alázkodott és nem kétszinkedett. Nem sugalmazott és nem vádolt. Csermelycsobogással indította meg a beszéd árhátját.

— Isten igazságát hozom és szeretetet hirdetek mindeneknek, — peregtek ajkán a gyöngyös szókavicsok. — Nem kívánok kegyet sem magam, sem hitvalló társaim számára. Mert ha igazságos az ügy, amelyért most itt állunk Erdélyország fejedelme és ítélőbírái előtt, a felséges fejedelem magyar szíve megérzi a mi igazságunkat s lüktetése megmondja, hogy mit kell cselekednie. Nem vádolunk és nem kívánjuk, hogy vádolóink méltatlanságban részesedjenek. Csak az igazságot mondom, amit nem lehet elhallgatni, sem elhallgattatni, mintahogy a világságot sem lehet véka alá rejteni. Felséges fejedelmünk bölcsen tudja, hogy mi nem vagyunk a magyar eléhaladás kerékkötői, hanem épen szerencsétlen nemzetünk fejlődését akarjuk szolgálni. S a reformált vallásnak sem ellenségei vagyunk, hanem ellenkezőleg, épen reformált vallásunkat óhajtanadjuk tovább vezérelni azon az ösvényen, amelyre irányították.

— Így vagyon, így! — csörrent ki az urakból és papokból egyformán a jóleső helyeslés. Nem konkolyt hinteni, hanem elébbvinni akarunk mindent, ömlött ki az eddig beléjük fojtott szó, annálinkább, mert a fejedelem fel-felvillanó mosolyán is látták, hogy ökelme is a pártjukon van elejítől fogvást.

Kata asszony is merészkedett már egy-egy biztonságos mosolyt küldeni az ura felé.

Mélius ágaskodni kezdett padjában, kiáltott is valamit, de az urak lármája elnyomta szavait, Kálmáncsehi visszavonta Méliust.

Dávid Ferenc szeliden pergette tovább a beszéd rokkáját.

— Tudva vagyon azonban minden értelmes isten-állat előtt, hogy elődeink eddig még csak a kisebbrendű s külső megjelenésű dolgokat bírták megújítani, de nem jutottak el a vallás és hit lelkének mélyebb meglátásához. Isten tanácsából vagyon, hogy az igazság csak lassanként, fokról-fokra haladva deríttessék fel, mint ahogy a kisdedeket is elébb tejjel etetik s csak azután szoktatják táplálóbb eledelekhez. A reformáció ügye is így haladt előre s annak most már magasabb irányt kell adni, nemzeti céljaink szolgálatába kell állítani.

S mintha közös erő lökte volna, egyszerre minden ajkon kirobbant a lelkesedés.

— Úgy van, úgy van, nemzeti alapra kell helyezni.

Még maga Csáki uram is helyeselt a fejedelem oldala mellett s hagyta, hogy száguldjon a lelkesedés, gyűrűzze az embereket, mert erőforrás van benne, mert szükség van fiatal országunknak a lelkesedés izmosító erejére.

— Ezen szempontoknak előre engedésével, természetes, hogy Gutenberg találmánya, Columbus utazásai s Copernicusnak a föld és firmamentum viszonyát illető felfedezései után hitbeli felfogásunknak is az új ismeretekhez kell alkalmazkodnia.

Az öröm és tisztánlátás lelkesedése zsibongott végig minden emberen, minden padsoron. És érdeklődőbbre és tüzezebbre izzította a megbabonázott lelkeket.

Dávid is szikrákat kezdett szitálni.

— Nem igaz dolog tehát, hogy mi káromolnánk az Istent vagy hogy eltértünk volna a keresztény tanításoktól, de ellenkezően, épen az Isten személyének tökéletesebb megismerése a célunk s az erre irányuló tanulásaink diktálják, hogy Isten állatjában és személyében is csak egy, azaz egy igaz Isten.

Méliusnak, akibe belefojtódott a kikívánkozó vad-ság, sikerült közbe viaskodnia.

— Istenkáromlás, mert nem ismeri el Krisztust, Isten örökszülött fiának.

Dávid kész volt a replikával.

— Krisztus, a mi hitünk szerint is Isten fia. Mint-ahogy mi emberek is Isten fiai vagyunk valamennyien. Krisztus sem született különbül, mint mi, csak különb és tökéletesebb embernek.

Mélius önmagából kikelve védelmezte hitét.

— Eltértek a kereszténységtől! Börtönbe a káromlókat! Debrecenben rég megkövezték volna!

Dávid nyugodt hangon válaszolt.

— Nem eltértünk, hanem vissza akarunk térni a kereszténységhez. Az első keresztények tiszta felfogásához, amit nem homályosítottak el a századok.

Az urak és a fejedelem is hangos vivátokra hangolódtak.

— Vivát, vivát Franciscus Dávid, vivát Transsylvania!

— Éljen Erdélyország, szakadt fel a zsilip s hangzott megszakítás nélkül minden oldalról.

Az urak felállottak padjaikban s úgy hangoskodtak. A dámák a galérián keszkenőket lobogtattak.

Kata asszony egy könnycseppet ejtett ki szeméből.

Dávid Ferenc pedig csak állt, állt és várta, hogy csillapodjék a lelkesedés árja. Még mondani valója volt.

Csak áll, állt és várt.

S amíg így állt és várt s szemében a hit tüze villogott, az urak pedig zúgtak, tomboltak, alig vették észre, hogy új tanácstag érkezett a gyűlésterembe, az ég küldöttje: Isten napszeme. Aki titokban lecsente a jégvirágokat az ablakokról, márciusi fényt szitált a templom falai közé, fénysugarakkal ölelte körül Dávid igaz, nemes alakját.

S ebben a fénykévében most már úgy állt a piac közepén, mint a jézusi igazságok megtestesült reinkarnációja s felmagasztosult hangon, ég felé tárt karral vallotta hitét:

— Mi itt Erdélyben nem állíthatjuk meg a világ forgását s nem elégedhetünk meg eddigi tudásunkkal, amikor külföldi országokban elébb mentek már az ügyek. Ha két malom kövei között, rengeteg veszedelemben életben akarunk maradni, akkor tudomásul kell vennünk a külföldi országok haladását s vissza kell térítenünk az er-

erdélyi szivekbe Jézus tanításainak az értelmét: a szeretetet és megértést s az ezen alapuló fejlődést. Jézus szerint pedig egy az Isten, az Isten lélek, s aki őt imádja, szükségképen kell, hogy lelkéből imádja. Ezeket hisszük, ezeket valljuk, ítéljen felelőtök Felséged személye és ítéljen a gyűlés.

És a fejedelem ítelt:

— Akaratunk, hogy a prédikátorok minden helyeken szabadon hirdethessék az evangéliumot, ki-ki az ő értelme szerint. Mindenek tarthassanak oly prédikátort, akinek tanítása nekik tetszik. Ezért senkit meg ne bántassanak, az religióért senki ne szidalmaztassék. Mert a hit Istennek ajándéka!

Az urak zúgtak.

— Vivát a fejedelem!

És ők is ítélték:

— Követjük Ferenc püspököt!

Mindenki örült, mindenkinek lelkesedés gyúlt a szívében, csak Méliusék várták a fejedelmi engedelmet, hogy elvonulhassanak.

Isten napszeme is arany-örömmel örvendezett. Glóriát kacagott és fényt hintett egész Erdélyországra, barna hegyekre, kék sziklákra, bércek ölén ringó völgyre, vérrel öntözött, marokkal túrt földre.

Abban az évben dús aratásuk volt a vetőknek, s csodaszép kalászon pihent az ember szeme. A legdúsabb kalász, a legpompásabb pipacs, diadalos termés: a leikiismereti szabadság virágja volt. A fejedelem csodálatosan szép virága. Aminek illatát külföldi országokba is elvitte az erdélyi szél. Mintahogy a gyermekláncfű bóbitáját is el szokta vinni, hogy friss hajtást hajtson minden földeken.

Budapest

Sütő-Nagy László

A VALLÁSSZABADSÁG VÁROSA

Első elemiben írtam le először nevem után ősi házunk lakáscímét: „Vallásszabadság-tér 31.” Tünődve bámultam a hosszú szóra. Nem értettem, de valami fenséges, nagy jelentés áradt felém a betűkből. Illett széles-homlokú, százesztendős emeletes házunkra. Csacska gyermekésszel megsejtettem, milyen nagy áldás, ha lelkünk mély törvényei és életünk külső körülményei tökéletes összhangban vannak.

A vallásszabadság eszméje később erős nemzeti és érzelmi színezetet kapott. A polgáriból az unitárius gimnázium ódon épületébe jártunk vallásórára Lőrinczy Dénes esperes úrhoz. Izzóan magyar prédikációjában és a tanítványaiért való küzdelemben ő nem tett lakatot a nyelvére. Megrendülve ujságoltuk egymásnak: „Már megint előállították . . . vallatták . . .” Ekkor olvadt bennünk örökre eggyé magyarságunk és unitárius hitünk élmenye. A vallásszabadság prédikátora természetesen szabadon vallja meg magyarságát!

A tavaszi hajnalpír mindig a konfirmációra készülő, koránkelő heteket juttatja eszembe, — míg eljött a sugárzó nap, mikor fehér, tágas templomunkat betöltötte a labdarózsából és borostyánból font virágfüzérék illata.

Fájó emlék, hogy körösfői Kriesch Aladár hatalmas festményét, mely a városháza tanácstermében Dávid Ferencet ábrázolja, amint a tordai országgyűlésen a vallásszabadságot kimondja: nem láthattuk. Lepel takarja s még a tanácsterembe sem engedtek belépni.

Tordának, a vallásszabadság városának nagysága azonban csak azóta tündöklik előttem igazán, mióta Orbán Balázshoz járok iskolába. Az unitárius erdélyi öntudatnak nincs nálánál külön tanítómestere. Nemes könyveit forgatva izgat a tudat, hogy még mindig késik a fil-

léres Orbán Balázs, melyet kétkézzel osztogathatnánk a falu népe, a népfőiskolás ifjúság s a diákok között! Űzletileg bizonyára nem lenne könnyű megoldani, mert a képek drágítják a kiadást, Orbán Balázst viszont a hiteles, ódon képek varázsolják ellenállhatatlan hatásúvá. De megérné a költséget az a hatalmas nevelőerő, mely a mai erő, erjedő időkben különösen fogékony lelkekre találna.

Orbán Balázst csak mi, unitáriusok adhatjuk ki érintetlen tökéletességben. Mások néha meghökkennének szókimondó, biztos ítéletétől.

Addig is, míg nagyértékű, eredeti könyvei után megjelennek majd az Orbán Balázs füzetek, idézzünk belőle minél többet!

Rendkívül időszerű például az a megállapítása, hogy nem véletlenségből mondták ki éppen Tordán a vallásszabadságot. Torda kebeles polgárai abban az időben színmagyarok voltak, amit a környező városok lakosságáról nem lehetett volna elmondani. — Ha ma, 1943-ban egészen más utakon rájövünk arra, hogy a magyarság vezetőszerepét igazságérzete igazolja, akkor a vallásszabadság kimondását is jellegzetesen magyar kiállásnak kell minősítenünk. Nemzetünk, egyházunk és családunk iránti szeretetünk oly erős és cselekvő, hogy a gyűlölet meddőségének nem jut hely a lelkünkben.

„Torda azon városok közé tartozik, amely pillanatnyi haszon, előny, vagy önkímélésért soha az ellenséggel nem cimborált, a közérdek rovására nem alkudozott, inkább kitette magát az ellenség dühének, hogyses a haza ügyétől eltántorodjék, avagy az iránt közönyösnek mutatkozzék. Tordának nem voltak erős védfalai, azt polgárai keble alkotá”.

1557-ben tartották Tordán azt a gyűlést, mely törvénybe iktatta, hogy „mindenki azt a hitet követheti, amelyet akar, akár a régi, akár az új szertartásokkal, csakhogy az új hit követői a réginek követőit ne háborgassák”. Hat évvel később ugyancsak Tordán mondták ki „azon nagy elvet, hogy a székelyek közt a különböző felekezetek ugyanazon templomban felváltva tartsák isteni tiszteletüket, az egyik fél papja azonban várja el, míg a másiké végzi s egymást ne háborgassák. Ez is oly műveltség-

történeti jelenség, amiben Erdély más országokat megelőzött, mert ily türelmet sem azon, sem más korból másunnal felmutatni nem tudnak. „— 1568. Vízkereszt napján tartották azt a történelmi nevezetességű országgyűlést, mely törvénybe iktatta, hogy „a prédikátorok az evangéliumot szabadon hirdethetik s minden helység olyan prédikátort tart, amilyen nekik tetszik. Senkit tanításáért papságától meg ne fosszanak, mert *a hit Isten ajándéka*”. — „János Zsigmond irányában igazságtalan a történelem. Uralmának korszaka igen nehéz és válságos volt, az egész ország a politikai és vallási átalakulások lázában szenvedett. Hogy itt szent Bertalan-éjek, siciliai vecsernyék, eperjesi vérpadok helyett, e forrongásból a teljes vallásszabadság mennyei pálmája hajtott ki: azt egyenesen a János Zsigmond nagy uralkodói tulajdonainak írhatjuk javára”.

Az országgyűléseket a piaci nagy csarnoktemplomban tartották, melynek eredeti szépségét Orbán Balázs a város kertjeiben itt-ott talált kövekből építette képzeletben újjá.

„Tordán két egyházközség keletkezett . . . s oly tekintélyes volt egyházközségük, hogy azt az erdélyi unitáriusok legtekintélyesebb központjának lehetett tartani, mert habár a püspök . . . Kolozsvárt lakott is, de az unitáriusok nagy zöme által körülvett Torda volt leginkább a zsinatok székhelye”. Volt olyan zsinat, „melyen Erdély és a hozzácsatolt részekből 322 unitárius lelkész volt jelen, képviselve 425 oly unitárius egyházközséget, melyek a kolozsvári püspökség alatt voltak”. Basta és tábornokai azonban többször egymásután elpusztították, felgyújtották a nagytemplomot s a körülötte levő házakat.

„Az unitáriusoknak már keletkezésük első éveiben volt Tordán iskolájuk. Igazolja ezt János Zsigmondnak 1557-ben Tordán kiadott azon rendelete, hogy a tordai lelkésznek és az iskolamesternek a dézsa negyedét kiszolgáltassák. Ezen első iskola minden valószínűség szerint a birtokukba került piaci nagy templom közelében volt elhelyezve, később azonban a Rákos vagy Varga patakon túl, egy közel eső félszigetszerű helyen (hol most is van) épült egy terjedelmes emeletes iskolaház. Itt egy tel-

jes collegium volt a gymnasium minden osztályával és a teológiával. Ez iskola sokat szenvedett Basta dúlásai alatt, múzeuma kiraboltatott, a római kor műemlékeiben gazdag régiség és éremtára elraboltatott. A hívek áldozatkészsége azonban újból helyreállította az iskolát. Torda város 1603-ban vásárrendszabályt alkotván, elrendelte, hogy a mészárszékből minden széktől, minden szombaton egy-egy font húst adjanak az iskolabeli ifiak számára, a bírságok, a vásárban lefoglalt élelmi cikkek, vagy a vásárnapot megszegőktől elvett dolgoknak is felét az iskolának, felét a kórháznak rendelé kiadatni". A diákokat „a tordai hívek ingyen kenyérrel látták el, s e mellett bizonyos napokon a fiatalság a szőlőkben dolgozott s azért is kijárt némi jutalom. Ez iskola főfentartói a tordai és aranyosszéki unitárius eklézsiák. Ha építkezés történt, a vidék és város mindig önként meghozta a maga áldozatát, mert úgy tekintették ez iskolát, mint nem felekezetit, hanem egy féltett közös kincset, minthogy Torda vármegyének és Aranyosszéknek más középiskolája nem lévén, itt nyerte e két törvényhatóság értelmisége valláskülönbség nélkül első kiképeztetését, kik és családtagjaik néha nagylelkű adományokban viszonzták az intézet iránti tartozásukat".

Megrendítő, hogy mire az ember megismeri s ésszel is föléri szülővárosa nagyságát, nem juthat el oda többé. De Torda, melyet ötször romboltak földig, nem veszhet el.

Egyelőre nem tehetünk mást: lelkileg maradunk hívek hozzá. A magyar élet minden vonatkozásában szabadon valljuk az igazságot, ezáltal önmagunkra nézve is életparancsnak állítva az unitárius magyar lélek eszményét!

Pestszentlőrinc

Sz. Weress Jolán

Ifjú Rákóczi György lengyel hadjáratának gonosz kimenetele tatár rabságba ejtette Erdélyországnak tizen-nyolcezer deli, jó vitézét s gyászba, siralomba döntötte a gyámol nélkül maradt családok ezreit.

Még hagyján, akiket ki tudtak váltani övéik, de hány ezeren vesztek ott Krimia tikkadt pusztaságain, büzhödt ingoványai közt kínnal égő, reménytelen hazavágyódásban? . . .

Kövendi Bardócz Pálné sok bajjal, verejtékezéssel nagyjában összeteremtette az ura sarcát. Kétszáz tallért követelt a rabtartó tatár, még csak húsz-harminc hiányzott ebből az összegből. De a hiány pótlására is megvolt a jó remény. Bardócznének ugyanis jó néhány kosár méhe volt, aminek a mézét már tavasszal el alkudta a tordai pogácsásoknak és az alku úgy mutatta, hogy ősszel a méhek fölverésekor együtt lesz az egész váltásdíj.

Az ura szabadulásáért majd elepedő, húséges asszony egyre járta, kérte a pogácsásokat, hogy ne várasák őszig, adják meg előre a méz árát.

Ezek azonban siketségre vették vagy elsóhajtozták az asszony esekedéseit.

— Őszig lelkiem? Ugyan ki tudja, hogy mi következik ránk addig? Egy nap sem bizonyos ebben a bódult, zürzavaros időben . . .

Hej de gyászosan valóra vált a pogácsások aggodalma!

Azon a nyáron ugyanis, úgymint 1658 augusztus havában rettenetes tatár sereg zudult rá Erdélyországra, hogy megbüntesse a török szultánnal vakmerőképpen

ujjathúzó Rákóczi Györgyöt és a mellette kardoskodó országot.

Keletről nyugatra áradozott Ali khán bős serege és csapatokra szakadozva, egymásután dulta, égette föl az utjába eső, virágzó szép városokat és falvakat.

Egy alkonyatkor Aranyosszék fölött, a zordhomlokú Székelykőn is fölgyulladt a lármafa. Ameddig a falvakba ellátszott pirosuló lángja s égre kóválygó füstje, félreverték a harangokat és száguldozó hirmondók kiáltották ki a veszedelmet:

— Fussatok jámborok, már Fehérvárt és Enyedet égeti a pogány! . . .

A lakosság részint — ki ahogy közelebb kapta — a havasokra futott, részint a mészhegyek barlangjaiban vagy a bányák átalutas, mély rejtekeiben húzódott meg.

A kövendi székelyek csak barmaikat verették föl a havasokra, maguk nem mozdultak ki falujokból.

Egy az, hogy félre estek a hadak főútjából, más meg az, hogy a templomuk erős, bástyás kőfallal volt körülvéve, amely holmi kisebb, félrefitető, rabló csapatok ellen mindig bizonyos menedéket nyújtott. A megriadás éjszakáján a cinterembe takarították be gabonájukat, ruhás ládáikat és egyéb féltett holmijukat.

Bardócz Pálné a méheit is beköltöztette a cinterembe. Neki ezek voltak a legdrágább kincsei s félteni annál inkább féltette ezeket, mert tudott dolog, hogy a pogány nagy szorgalommal szokta fölkutatni és kifosztani a méheseket. Sörbetnek és más igazhítű, édes italoknak méz a fő szere . . .

Az éjszakát háborgatás nélkül töltötte el az úrnak összefutott, jámbor kicsiny nyája.

Reggel azonban bent a cinteremben ütött ki nagy zendülés.

A Bardóczné méhei ugyanis amint reggel ki kezdtek szállingózni a kosaraktól és nem lelték föl megszokott helyüket, megvadultak és dühösön kezdtek szerteszét röpdösni, csiptek, martak, üzőbe vettek mindenkit, akibe bele ütköztek. Csakhamar egész sereg embernek dagadt

föl a képe a méh csipéstől, nagy sivalkodás, szitkozódás hangzott mindenfelől.

— Ki kell hányni a méheskosarakat! — háborgott a gyülekezet az eklézsia tisztelendő pásztorá előtt.

Ez a presbiterekkel odajárult Bardócznéhoz és föl-szólította, hogy takarítsa el a méheket. Az asszony azonban nagy furiával, illetlenül nyelvelt vissza.

— Az uram szabadulását akarják kigyelmetek meg-hiusítani? Nohiszen szép keresztény indulat ez az eklézsia fejeitől! Hanem az én méheimhez nem férnek hozzá kigyelmetek, amíg ezt a tízkörmös kezemet moz-gatni tudom! . . .

Az egyik presbiter végül feltalálta magát.

— Föl kell vinni a méheket a toronyba, a haran-gokhoz, ott szabadon röpdöshetnek ki s be az ablakon.

Ebbe Bardóczné is belenyugodott. Óva-félve, nagy gondviseléssel felhordta méhkosarait a toronyba és sorba rakta az ablakoknál. Aztán maga is fölköltözött a gyer-mekeivel a méheihez. Nem akart elszakadni ezektől, de a gyülekezetben sem akart maradni, amely ime: egy kis kellemetlenségért kész volna utját szegni az ura szabadu-lásának . . .

A tatárok előljárói délután föltűnedeztek a dombok élein.

Nosza fölserkentek a kövendiek az ellenség fogadá-sára! Az asszonyok nagy üstökben vizet, szurkot forral-tak, a férfiak rendelt seregekben a bástyákra, a kapu-hoz, a fal mellett álló létrákra oszlottak.

Hanem ez egyszer szörnyen csalódtak minden biza-kodásukban!

Tömérdek népe volt ugyanis Ali khánnak, mindenüvé fölösen jutott belőle, mint az országos esőből. Kövendre is mint egy háromszázig való lovas nyargalt be. Hama-rosan beszáguldozták az utcákat, majd a templom kör-nyékén verődtek össze.

A bástyákról megtették a köszöntő lövéseket, de biz a tatárok nem szaladtak meg, mint más közönséges rab-lók. Sőt mintha lelket vettek volna a gyér puskaropo-gásból, rövid tanakodás után leugráltak lovaikról, s ost-

romhoz készültek. Létrákat, feszítő rudakat, zuzógerendákat gyűjtöttek a templom környékére.

A tatárok nagy készülését látván, rémülten vette észre a keresztény nyáj a maga erőtlenségét.

Hiszen még létrájuk sem volt elegendő, amiken ilyen nagy sokasággal szemben a falak védelmére kellő sűrűségben fölállhattak volna!

No, ezen a fogyatkozáson még valamennyire segítettek. Valakinek ugyanis eszébe jutott, hogy hiszen ott vannak a toronyban a harangokhoz vívő létrák, azokat le lehet szedni és falakhoz lehet alkalmazni . . .

Ez nagyhamar meg is történt.

Bardóczné most már fönt rekedt a torony padlásán, ég s föld között lebegve. Le nem szállhatott onnan a maga erején, viszont azonban nagy megnyugvással gondolta föl magában, hogy bármi sorsa is lesz odalent a feleinek, hozzá ugyan egykönnyen nem fog fölkapaszkodni a tatár . . .

Az ostrom bizony rövid ideig tartott. A pogányság az ő tanult, fortélyos hadi mesterségével csakhamar kicsalogatta és elfogyatta a székelyek hadi szereit. A pus-kák elhallgattak és a forró víz, égőszurok kiürült az üstökből. A kapu pedig mindinkább tágult, foszladozott a zuzó gerendák és feszítő rudak erejétől. Már annyira jutott a dolog, hogy a tatárok mind odasereglettek a kapu elé, mindenki első akart lenni a berontásnál.

A szorongatott kicsiny sereg a végső mentséghez folyamodott: sarcot ajánlott a tatároknak.

— Háromezer tallért fogtok fizetni, hitetlen kutyák! kiáltotta föl a tolmács a bástyára.

— Ő, dicső vitézei a hatalmas szultánnak. hova gondoltok ezzel a rettenetes nagy summával? — felelt vissza a pap. — Hiszen mi csak szegény kis falu népe vagyunk, az életünk sem ér föl annyi pénzzel . . .

— Hát mennyit akartok fizetni gaz nemzetség?

— Ötszáz tallért tán ki tudnánk szorítani.

A tolmács összevartyant a csapat vezetőjével.

— Hát ide az ötszáz tallérral, ha kedves az életetek!

A tatárok letelepedtek pillanatok alatt bent a falak mögött pedig a presbiterek hozzálátta pénz összeszerzéséhez.

Bardóczné a toronyból hallotta az imént esett beszédet s nagy volt az öröme, hogy hozzá nem jöhetnek föl pénzt kérni... Az ura váltságára való készpénzt sem kell megcsorbáznia, a méhei is szépen megmaradnak...

A sarc nagy nehezen összegyűlt és a pap egy zacskóban kötéllel leeresztette a tatároknak. A csapat vezetője vigyorogva süllyesztette el a zacskót a tarisznyájában. Aztán fennhangon mondott valamit az embereinek, amire ezek fölugráltak és gúnyosan röhögve, pihent erővel újra hozzáláttak a kapu töréséhez.

A kicsiny keresztény nyáj rémes jajgatásban tört ki, amint a pogányok gonosz csalárdságára ráeszmélt.

Elhangzott a vészkiáltás:

— Be a templomba, halálra védekezni!

A toronyból Bardóczné is szemmel kísérte a tatárok hitszegését. Csakhamar rémült, keserves zajongás morajlott föl hozzá a templomból, asszonyok, gyermekek sikoltozásai, férfiak reszkető, ijedt kiáltozásai... Remegve nézett alá az ablakból: a rés egyre nőtt a kapun a dübörgő ütések nyomán... egymást könyökölve, vad mohósággal törekedtek előre a tatárok...

Az asszony megfordult: ott lent a jajveszékelés még kétségbeesettebben verdeste a templom boltjait... Egy pillantást vetett gyermekeire... a méheskosaraira... hirtelen előre lépett... fölragadta a legközelebb eső méhes kosarat... az ablakhoz ugrott véle s szilaj elke-seredéssel lesujtotta a kapu előtt szorongó tatárokra... Aztán a másodikat dobta... a harmadikat... mindahányat!

S villámló tekintettel nézett alá elhányt kincsei után, mint valami dühöngő Erinys!

A kapu döntgetése hirtelen félbeszakadt, kavarogni, bomladozni kezdett az ostromlók serege. Majd szörnyű sivalkodással megiramodtak a tatárok és eszeveszetten kezdtek lovaikra ragadozni...

A méhek akkorra már felverődtek és sötét, vészes felhőként gomolyogtak utána a szaladó csapatnak. Bőszen csipték-marták a verejték szagú, hadonászó, rémesen üvöltöző tatárokat, belebujtak a megvadult lovak fülébe... félelmesen zugtak, mint a jégeső...

Bent a kövendi templomban a szorongatott kicsiny sereg nem tudta mire vélni, hogy a kapu törése abbamaradt s csselfogást gyanítva, nem mert kimozdulni a templomból. Jó idő telt bele, amíg a nyáj tisztelendő pásztora a templom ablakán kidugta a fejét és a kapu fele kémlelődött.

Ennek aztán Bardóczné a toronyból lekiáltotta az örömhírt:

— Megszabadultunk, bátran kijöhetnek kigyelme-
tek... árkon-bokron túl van már a tatár!...

A méhek estére nagyrészt visszaszállingóztak a templomba és sűrűn összeverődve, panaszos, mérges zümmögéssel cirkáltak, keringöztek a kapubástya körül.

Mézük, kosaruk, ott hevert a porban széttaposva... Bardóczné másnap alig pár kosárnyit tudott újból befogni belőlük, a többi elvadult erre-arra...

De nem is volt aztán szüksége Bardócznének a méheire. A megszabadult, hálás nép összerakta azt a néhány tallért, ami a váltságdíjból még hiányzott s a nevezetes eseményt „az úr kegyelmének szép tanuságául” az eklézsia öreg könyvébe is beleiratta.

Kolozsvár.

Gyallay Domokos

Lassan virradni kezdett Kolozsvár utcáin.

A nagytemplom tornyában megszólalt a nagyobbik harang. Mélyen búgó hangja, mint kitárt szárnyú galamb repült ki a nyitott ablakon.

A toronyban a harangozó megtámaszkodott az egyik oszlophoz, kezére csavarta a harangkötelet és húzta, húzta, mintha Istennek közbelépő segítségét akarta volna alárángatni.

Az emberek mikor a nap már magasra feljött, mind többen és többen álltak körül a tornyot és meresztették szemüket az ablak felé, mintha kérdezték volna: miért szólnak ilyen panaszosan és ilyen régóta ezek a harangok?

Az unitárius püspöki ház nagy tágas fogadótermében Almási Gergely Mihály püspök súlyos léptekkel mérte a padlót.

Az előző este, mikor Kövendi Mihály, az öreg harangozó bekopogtatott hozzá, hogy takarítás után átadja a templom kulcsait, megállította a harangozót és mélyen a szemébe nézve, így szólt hozzá:

— Mihály apó! Szomorú hírt közlök kenddel. Holnap-tól kezdve lehet, hogy nem lesz szükségünk magára . . . Ha templomunk nem lesz, harangozóra miképen lenne szükségünk?

Mihály apó nagyot nézett ezekre a szavakra. Mintha nem vette volna azok értelmét, úgy bámult a püspökre:

— Hát elveszik a templomunkat?

— El, Mihály apó — itt a városparancsnok értesítése. III. Károly, a császár maga akarja így. Addig fondorkodtak ellenségeink, hogy felrugatták vele az ország alkotmányát.

Az öreg Kövendi Mihály csak állott búra horgasz-

tott fejjel és sehogy sem tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy neki ott kell hagynia azt a templomot, melyet harminc éven át tisztogatott, söpörgetett, melynek minden kövét, minden padját naponta féltő gonddal simogatta végig, hogy nem szabad többé megszólaltatnia azokat a harangokat, melyekkel olyan tömegeesen tudta templomba csalogatni Kolozsvár lakosságát. Mintha könny csillogott volna szomorúsággal árnyékolt szemeiben, mikor így szólt a püspökhöz:

— Ha van Isten az égben tisztelendő Superintendens úr, azt nem fogja megéretni velem, — s azzal kiszédelt a püspöki lakásból.

Almási Gergely Mihály abbahagyta a sétát s megállott a templomra néző ablaka előtt. A templom bejáratánál ott fehérlett a nagy kerek kő. Igaz, hogy ezt a templomot nem mi építettük — tünődött magában a püspök — hiszen építéskor csak a katolikus volt Kolozsvár lakosságra, de építették a mi őseink, akik reánk hagyták mint örökséget, nemcsak a vallásunkra, hanem az utódokra is. Ha az utódok unitáriusokká lettek, természetesen velük együtt a templom is. S a templomhoz való eme jogunkban megerősített minket János Zsigmond s az utána következő fejedelmek. A 150 év alatt, míg a birtokunkban volt, háromszor égett le, utoljára két évtizeddel ezelőtt annyira, hogy a toronynak csak a füstölgő csonkja maradt, a templom tetőzete is hamuvá lett. Saját erőnkől föl sem tudtuk volna újra építeni — gondolta tovább — ha Dimény Pál uram be nem barangolja Hollandiát s a remonstransoknál a kellő összeget össze nem koldulja.

Ebben a pillanatban kopogtattak az ajtón és három idősebb férfi jött be. Dimény Pál a plébános, Teleki Ferenc, Timoté Dávid egyházi gondnokok voltak.

Dimény Pál kezdette gyorsan a beszédet:

Tisztelendő Püspök úr! Mivel a történendők megakadályozására semmi mód nem mutatkozik, mitevők legyünk, mert Preiner ezredes, Steinwille tábornok hadsegéde már sorbaállította osztrák katonáit a városháza előtt . . .

A püspök így válaszolt: — Minden lehető meg kell

próbálnunk. Kendtek visszamennek s kérlelni fogják a tábornokot, hogy ne tegyen csuffá bennünket, hagyjon meg ősi jogainkban addig, amíg III. Károly őfelségéhez instanciával járulhatunk. Hivatkozzanak minden eddigi jogunkra. Végső esetben rám, hogy én nem vagyok hajlandó átadni a templom kulcsait.

Mikor a három férfi kitámolygott az ajtón, a remény ingadozott bennük. A téren többen érdeklődtek tőlük, hogy mire véljék a különös harangozást.

— Temetés van — szólt Dimény Pál. — Templomot temetünk! Százötven éves a drága halottunk. Tudjátok meg, hogy ma elveszik tőlünk. Beszéljétek mindenfelé, hogy sokan, nagyon sokan legyünk, akik ma a sírját körülálljuk. Megérdemli.

Pattogó osztrák vezényszó és menetelő léptek zaja verődött be a cinterembe. Hatalmas termetű tiszt lépett elő: Preiner ezredes. Végigmérte a cinteremben álló három férfit, s harsány hangon rákezdte németül:

— III. Károly császár őfelségének óhajából és parancsából felszólítalak titeket, hogy adjátok át a templomnak kulcsait, a bennük lévő felszereléssel, kincsekkel együtt.

Legelőször Dimény Pál plébános ocsudott fel az ámulatból:

— Nem, az nem lehet, hogy a császár ilyen rendeletet adott volna ki. Hiszen az iskolát mi építettük, nem a katolikusok.

— Hol vannak a kulcsok? — rivalt rájuk az ezredes.

— A tisztelendő Superintendens úr nem adta és nem adja ki a kezéből — válaszolták.

— Szóval ellentmond a császári parancsnak? Ezért felelni fog. — Katonák! felnyitni a templomajtót. Felnyitani, még ha beomlik is. Azt az undok férget, akárki legyen is, aki hajnal óta húzza a harangokat, dobjátok le az utcára.

Tíz, tizenkét izmos dragonyos válla feszült a vastag tölgyfaajtónak. Nyomták, öklözték, döngölték puskaaggal, de az ajtó nem engedett. Aztán derékvastagságú fatörzset kerítettek. Hangos suppanásoktól lett zajos a piac. Az ajtó recsegve ropogva betört. A katonák betó-

dultak a templomba, de a toronyba vivő ajtónál megtor-
pantak. Hatalmas vassal bélelt ajtó állta el utjukat.

Az eseménynek híre futott, a város felmorajlott. A
hidkapunál levő bástyán valaki megfujta a régi harso-
nát, s odacsődítette az emberek sokaságát. Jajgattak,
szitkozódtek, fenyegetőztek. Egyesek kezében kard vil-
lant, mások kezében pisztoly dörrent. Megindultak ren-
detlen gomolyagban a piactér felé. Utközben osztrák jár-
őr csapattal találkoztak. A tömeg elkeseredetten nekik
rontott s kőzáport zúdított feléjük. Azok alig tudtak el-
szaladni az Óvárba vivő egyik utcasarkon.

Steinwille tábornok két ezred katonaságot fegyver-
be parancsolt.

A tömeg mikor meglátta őket, futásnak eredt. Mi-
kor Steinwille a főtérrre érkezett, már csak egy-egy ka-
pualatt hunyászkodó embert, meg egy-egy ablakba-me-
részkedett kíváncsi tekintetet látott. Ott még munkában
találta Preinert katonáival együtt. Csákányok lendültek
a toronyajtónak. Hatalmas reszelők martak bele az ajtó
vaspántjaiba.

— Mit műveltek ti itten? — kérdezte Steinwille.

— Ki akarjuk nyitani ezt az ajtót!

— Hát hol vannak a kulcsok?

— Nem adta ide a püspök?

— Ugy? Na hagyd a katonákat, majd ők kinyitják!

Felsietett a püspöki házba. Almási Gergely Mihály
meglepődött, mikor az ajtaját durván felrántották és
Steinwille kíséretével belépett hozzá. Tekintetéből fájdá-
lom, harag és tilalom ömlött szembe velük.

— Hol vannak a kulcsok? — mordult a tábornok
köszönés helyett.

— Idefigyeljenek! Bár a templomhoz való jogunk-
ról egy pillanatig sem mondtam le, a kulcsokat átad-
tam volna, csak meg ne essék az Isten hajlékán az a szé-
gyen, amit kendtek és katonái azon műveltek — mondta
a püspök. — Azonban mikor a kulcsokat keresni kezdet-
tem, akkor vettem észre, hogy a harangozó magával vitte
az este. A toronyban ma azzal zárta maga után az aj-
tókat.

— Hazudik! — süvített a tábornok szava. — Bezáratta, hogy felharangozza a város lakosságát s a felbőszített csőcselékkel minket megtámadjanak. Ez nyílt ellenkezés a császár parancsával. Ezért lakolnia kell.

A bejáratnál szembetalálkoztak a plébánossal s a két főgondnokkal.

Már kint voltak az utcán, mikor néhány síró és jajgató asszony állt a tábornok elébe és leborulva kérték, hogy a hivek előtt legalább ne gyalázzák meg a püspököt s az egyházi férfiakat. Az asszonyi könny és zokszó meglágyította kissé a tábornok szívét s megállította a menetet.

— Elengedem a büntetést — mondotta, — de annak fejében a püspöki lakásban 30, a főgondnokok lakásába 50—50 katonát, s a város minden unitárius házához 7 katonát rendelek, mindaddig, míg engedelmeskedni meg nem tanulnak. Kötelesek azokat élelemmel s mindennemű egyéb szükséglettel kielégíteni.

A templom tornyából nagy lárma és dulakodás zaja hallszott le. A harangszó elhalt s egy elalélt emberi testet dobtak le a toronyba feljutott katonák. Kövendi Mihály, az öreg harangozó volt. Élettelenül zúzódott szét az utca kövezetén, de az épen maradt jobb kezében még mindig szorította a templom kulcsait. Magának szólaltathatta meg utóljára kedvenc harangjának temetési hangját.

Steinwille István tábornok 1716 március 30-án beszámoló levelet írt a császárnak:

— A „Leopoldi Diploma” II. és IV. pontja alapján a kolozsvári főtéri templomot, főiskolát, nyomdát, minden kincselével, iratával együtt az unitáriusoktól elvettem és a katolikusoknak átadtam...

Így marata és maratta egymást évszázadokon át a magyar. Az unitárius egyház sorsa a folyóparton levő jegenye sorsa volt. Állandóan mardosta, csapdosta az ár, de gyökérszájai annál erősebben kapaszkodtak, annál távolabb nyultak a hittel teljes ősi magyar talajba.

Szászrégen

m. Szász Dénes

II. JÓZSEF CSÁSZÁR ÉS AGH ISTVÁN PÜSPÖK BESZÉLGETÉSE

II. József, Mária Terézia fia, mint trónörökös beutazta az országot, hogy megismerje a népet és tapasztalatot gyűjtsön.

Látogató körútjában a leendő fejedelem Kolozsvárt is felkereste 1773 június havában s az akkori unitárius püspök kihallgatást kért. Miután azt megnyerte, június 26-án megjelent előtte. A püspök a beszélgetést így írta le:

Én Agh. István, superintendens, és tiszt. Kovácsi Tamás, generális notárius, kihallgatást nyerve, megjelentünk II. József császár ő Felsége előtt, hol, a mint szokás, kissé térdet hajtva, megállottunk; és azonnal benyújtám kérelmemet, mondván:

E kérelem, cs. kir. szentséges Felség, a feletti panaszaimat foglalja magában, hogy az ezen *erdélyi* nagyfejedelemségben felügyeletem alá bizott unitárius eklézsiák polgártársainktól a törvények ellenére bántalmaztatnak, gyötörtetnek és megkárosíttatnak, s ezen bajainkra orvoslást, a föld leghatalmasabb fejedelme által felállított hatóságoknál, mindeddig nem találhattunk; ugyanazért, ennyi bajunk orvoslását keresni akarva, vagyok kénytelen szent Felséged lábaihoz menekülni.

Ezekre a *császár* mondá: Hogy történhetnek ezek, *mikor a ti vallástok is, éppen mint a többi, bévett vallásnak tartatik?*

Ugy van, felelék, és éppen ez az, mi nekünk nagyon fáj, hogy mind ennek dacára bántalmaztatunk.

A *császár* kérdi: mely dolgokban bántalmaztattok?

Püspök: Templomaink, parochiáink és egyházi alapunk tőlünk elvételnek; vallásunk gyakorlása, vagyis az

isteni tisztelet — némely helyen még a magányzók házá-
nál is — eltiltatik, s egyházunk tagjai mindenütt erővel,
intések és fenyegetésekkel, sőt néha még fegyverrel is, a
magokétól eltérő hitnek vallására kényszerítettnek.

Császár: Ugy kell lenni, hogy a ti vallástok nem
sokban különbözik a helvétek hitvallásától, kiket, vala-
mint ágostaiakat, már láttam, de hiteteken levő embere-
ket még mindeddig nem láttam.

Püspök: Vallásunk a hitelvekben (dogma) sokban
eltér azokétól.

Császár: De a szertartásokban (ritus) és egyházi
énekekben (in cantilenis) talán nem különböztök?

Püspök: A szertartásokban, igenis, megegyezünk a
helvétekkel, de nagy különbség van a hitelvekben.

A *császár* kérdi: melyekben?

Püspök: Ők ama hitcikkelyhez, melyek a szent ira-
tokban ki vannak fejezve, még sokat hozzá toldottak,
mely bővítéseket, mi unitáriusok, ítéletünk szerint, az üd-
vösségre szükségesnek nem tartunk.

Császár: Hiszitek-e, hogy mindazok elkárhoznak, a
kik nincsenek a ti hitvallástokon?

Püspök: Ámbár tudjuk, hogy a többi keresztények
Jézus Krisztusnak a szentírásban kijelentett üdvözítő ta-
nához sokat hozzáadtak, melyekről mi nem hihetjük,
hogy az üdvösségre szükségesek volnának; mindazonál-
tal, mivel Jézus Krisztus üdvözítő hitét hiszik és vallják,
azt tanítjuk, hogy mindazok üdvözülni fognak, kik Isten-
nek a Jézus Krisztus által kijelentett parancsolatai sze-
rint folytatják életöket, legyenek akár katolikusok, akár
lutheránusok, akár helvéthitvallásuak, vagy bármely más
felekezetbeliek.

Császár: Mi másképpen szólunk; ugyanis azt mond-
juk, hogy senki sem üdvözülhet, ki nem él a római (kato-
likus) hitben, *de nem lenne rossz, mindenkinek megen-
gedni azt a képességet, hogy választhassa azt az utat a
mennybe menetelre, a mely neki tetszik.*

Ezeket hallva, bátorságot vettem unitária vallásté-
telünk egy példányát ő Felségének benyújtani; ki is a
példányt kegyesen elfogadván, így szólott:

Császár: Engem ugyan meg nem téríttek?

Püspök: Távol legyen, cs. kir. szentséges Felség, hogy felségedet az igazságtól eltéríteni akarjam, sőt inkább e vallástételünk bényújtásával azt vettük célba, hogy ismerje meg Felséged, mi nekünk, unitáriusoknak, valódi vallástételünk, hogyha talán akadnának majd némelyek, kik minket Felséged előtt gyűlöltekké akarnának tenni, tudva, mi a mi valódi hitvallásunk, az igaz ösvényről el ne téríthessék.

Ezek után az oly hosszas és kegyes fogadtatás után, magunkat ő szent Felsége kegyelmébe ajánlva, ő Felsége színe elől kegygyel halmozva (*valde gratiose*) távoztunk el, örömmel könnyörögve Istenhez ő szent Felsége boldog életéért és kegyes kormányzásáért.

Ez a kihallgatás és *II. József* uralkodása reánk unitáriusokra azért nevezetes, és emlékezetes, mert trónralépése után mindjárt kiadta a „türelmi rendeletet” és ezzel megszüntette a reformátusok és unitáriusok üldözését és valóságban is szabad vallásgyakorlatot biztosított számunkra az egész országban. E rendelet kiadása után bátrabban kezdtek templomokat és iskolákat építeni, mivel nem félhettek most már attól, hogy azokat ismét elveszik.

A türelmi rendelet kiadásával indult meg unitárius egyházunkban — a sok üldöztetés és szenvedés után — a szabadabb fejlődés.

Kolozsvár

Ürmösi József

A P Ü S P Ö K N É T A N Á C S A

Végh Antal Kiskede kiérdemesült lelkipásztora, nagy tisztelője volt a tollforgató embereknek.

Egyetemi diákkoromban, a szárnypróbálgatások idején, engem is gyakran meghívott és szívesen vendégelt meg kis házában, amelyet a nyugalombalépés idejére a falu egyik szép pontján épített.

Volt jó életem a kis házban!

A tiszteletes asszonyban ugyanis valamiképpen az a tudat rögződött meg, hogy a tollforgató emberek mindnyájan hajlanak a mellbajra, tehát hizlalni kell őket. Minden jót belém tanácsolt volna ottlétem alatt.

De, persze, nemcsak kenyérrel él az ember — kivált papiházban. Végh Antal lelki táplálásomról is gondoskodott. Jóbeszédese ember volt, nem fogyott ki az emlékezésekből. A kolozsvári ó-kollégium dolgaival mulatozott legszívesebben. Milyen vidám diákélet folyt ott az ő ifjúságában! A legáció örömei... a kántus szereplései temetéseken, lakodalmakon... a senior nagy hatalma...

No, és az akkori püspök fennkölt személye!

Kriza János volt a püspök Végh Antal diákkorában, a népköltészet költőtudósa.

Történt, hogy Végh Antalt utolsó teológiai esztendejének pünkösdjén Kriza püspök Tordaszentmihályra rendelte ünnepi legátusnak.

Szép főpásztori intelmekkel történt a legátusok szétbocsátása.

— Többet ér egy marék jó magaviselet, mint egy véka tudomány! — kötötte lelkükre a püspök.

Antal diák vidám szívvel gyalogolt el Szentmihályra. De mindjárt lelohadt a vidámsága, amint a pappal

megismerkedett. Éltes, savanyú ember volt Csombor tiszteletes, ollóval borotválkozó, zord-mord agglegény. És a papiház is kietlen, üres fészek. Fekvőhelyet is nehezen tudott igazítani a legátusnak.

Szerencsére az étkezéssel — diákembernek mégis az a fő — nem volt baj, mert mind délebedre, mind vacsorára együtt jártak a helybeli földbirtokoshoz, Baló Kelemen uramhoz.

Ünnep első napjának vacsoráján olyan irányba kalandozott el az öregek társalgása, hogy a legátus is szóramerészkedett.

— Milyen gyönyörűen énekelt a mai istentiszteleten egy leány! — mondta. — Középen ült a leányok padjában . . . nemcsak a hangjával vált ki, hanem a szépségével is.

Baló uram és a pap, mint egy rugóra járó lelkek, egyszerre meresztették tüskés tekintetüket a legátusra.

— Ahá, a Bereyné leánya, Esztike! — jutott eszébe a papnak.

S mint mérges kandurok, ha madárfióka pottyán eléjük, nagy hergés-morgást kezdtek a legátus megjegyzésén. A leányzót is rótták, de főként az anyját, özvegy Berey Mihálynét. Hogy ez az asszony milyen felháborító módon űz gúnyt az úri tekintélyből! Férje még hűségesen őrizte családjának nemesi hagyományait, egyház és vármegye igazgatásában, pártalakítások, választások alkalmával az urakkal tartott; ez a Bereyné pedig mindinkább hátat fordít az úri rendnek. Pedig pap, tanító kérője is akadt volna a leánynak, ha ki nem vetkőzik az úri köntösből . . .

Másodnapján a legátus végezte a templomi szolgálatot. Berey Esztike akkor is ott virított a parasztlányok koszorújában. A legátus ítétele szerint most még gyönyörűbb énekléssel segítette mennyek felé a gyülekezet áhíthatát.

Istentisztelet végén Végh Antal a cinteremben megállt és szóba ereszkedett a leánnyal. Tüzzel-hévvvel köszönte meg, hogy énekével olyan nagy gyönyörűséget szerzett neki.

— Örülök, ha tetszésére volt! — irult-pirult a lány. — Legátus úr kamatostól visszafizette szép tanításával.

A vacsora megint ott volt a földbirtokos házában. Az ambituson ültek, marosmenti nektár mellett mulatván az időt.

Bezzeg most, az ünnepi áhítat idejének lejártával a falu sem volt csendes. Pár házzal odább folyt az ifjúság táncmulatsága, a muzsikaszó ideverődött a bálház nyitott ablakán. Nótaközben pedig a Baló-kúria kőkerítése mellett utcaszerén hullámszórt alá s fel a tánc népe. Zsi-bongtak, játszadoztak, énekeltek.

— Berey Esztike éneke! — neszelt fel egyszer Végh Antal.

Milyen gyönyörűen fujja a világi énekeket is! Csupa fül volt; milyen szívesen került volna ő is a kapun kívül a leány közelébe! Itthagyni a két vén nyűgöt? Szó sem lehet róla, szörnyen megsértődnének.

Az öregek ünnep nevében néhány pohár borral megszerezték a hétköznapi mértéket, későcskén volt már, amikor a diák és a pap fölmentek a parókiára. De Végh Antal nem volt álmos. Kinyitotta az ablakot, az utcasor felé hallgatózott. Ide a templomdombra még szebben, még szárnyalóbban szállt föl az Esztike éneke. Dalosmadár hívja ilyen édes zengéssel a párját!...

Csak állt ott s fülelt egyideig, addig tudniillik, amíg a pap szobájában kialudt a gyertya. Lábujjhegyen az ajtóhoz ment, hallgatózott kicsiddég, aztán vissza az ablakhoz... kiugrott az udvarra s dobogó szívvel eliramodott a mulatság irányába. Erősen fogadkozott magában: csak egy órácskát tölt a házon kívül, nagyobb gyülekezet előtt nem is mutatkozik, csak Berey Esztike énekének hallgatásában gyönyörködik rövid órácskát...

Ugy kezdődött, ahogyan tervezte, de nem úgy végződött. Berey Esztike nagyon szíves volt hozzája, — mintha csakugyan várta volna a jövetelét, — de a falusi ifjúság is kedvesen fogadta, külön tánccal tisztelte meg. Most aztán... Vissza kellene osonni, nehogy a rossz-álmú, baglyoskodó pap észrevegye a megugrást... De Esztike olyan szép volt és olyan helyes, kedves szavakkal marasztalta!

A pitymallat ébresztette magára Végh Antalt a vi-

gasság mámorából. Most aztán csakugyan vissza a parókiára és besurranni az ablakon!

Ha ugyan befelé is olyan könnyen ment volna, mint kifelé!

Az ablakot zárva találta. És kint az ablak alatt ott volt a batyuja kicédulázva: „Azonnal hagyja el az ekléziát! Tettét jelenteni fogom a püspök úrnak: ítélje meg ő, illik-e legátusnak késő éjjel a papiház ablakán kiugrani s parasztokkal duhajkodni? Csombor lelkész”.

Végh Antallal forogni, recsegni kezdett a világ. Kriza püspök jóságos arca villant meg képzeletében... látta, hogyan komorodik el a főtisztelendő úr tekintete, aztán hogyan kezd villámokat szórni sötét, nagy szeme. Halotta, milyen megbotránkozással kéri számon a marék magaviseletet. Hogyan nyílik ítéletre ajka: méltatlan letétel a papi palást elnyerésére! —

Erejfogyottan ült le batyujára. Hogyan lehetne a püspök ítéletét elhárítani?

Hátha megkérlelné a papot? Nézze el meggondolatlanságát, ne ingerelje ellene a püspököt.

Vajjon, alszik-e még? Igen, azt fogja cselekedni, megvárja a pap fölkelését, beszélni fog vele.

Dehogyan aludt, nem aludt a pap! Feltürt nyakú kabátban jött feléje a kerten át, a Baló-kuria felől. Már messziről rája recsegettette hangját:

— Mi az, még mindig itt cégérezzi a papiházat?

— Kérem, tiszteletes úr bocsásson meg! — állt föl a legátus tisztelettel. — Bánom, amit tettem.

— Így botránkoztatni az ekléziát!

— A nép nem botránkozott meg. Még jónéven vették, hogy közéjük mentem! — keresett mentséget Végh Antal.

— A nép? — biggyesztette ajkát a pap. — Az számít, amit Baló úr mond. Baló úr pedig azt kívánja, hogy tüstént tünjék el a faluból.

Hiszen ha Baló úr kívánsága!

Vette batyuját, kikullogott a faluból, keresztül Tor-da városán, neki Kolozsvárnak!

Pünkösdi hava volt, tündöklő tavasz!

A zord-mord emberek képe mindinkább beleenyészett a távolságba. Berey Esztike almavirághoz hasonlatos tekintete incselkedett Végh Antallal, a szerénszerte hangzó tavaszi hangverseny pedig Esztike éneklésének emlékét csendítette meg szívében.

De amint meglátta Kolozsvárt! Az ó-kollégiumot, amint szigorú homlokát kiemeli a többi ház közül. S vele szemben a püspöki házat, magas meredek oromzatával... Bizony elszorult a Végh Antal szíve s kiriadt belőle Berey Esztike játszi, szelíd képe, mint a madár a megdobott bokorból.

Most aztán hazáig mind csak Kriza püspök sujtoló tekintetét látta maga előtt, az ő ítélő szavát hallotta.

Mikor érkezik meg a pap följelentése? Alkalmasint a hetivásár alkalmával fogja a vádlevelet beküldeni. Nehány nap van még addig, azt az időt kell a baj megelőzésére fölhasználni. Zavaros, tisztátalan tervek kísértették elalvás előtt. Ha a pap levelének hozóját meg lehetne környékeezni s a följelentést cigányutra juttatni!...

De reggelre elmúlt a kísértés. Nagy elhatározással kelt fel. A püspöknéhez fog folyamodni szorongatott állapotában. A főtisztelendő asszony a diákság védőangyala. Éhező diákokat táplál éléskamrájából, az iskola betegeit anyai szeretettel gondozza, fiatal papoknak és tanároknak méltó házastársat ajánl. Urának jó szelleme az egyház ügyeinek igazgatásában. Ha ő oltalmába venné a szentmihályi pap támadása ellen!

Megleste, hogy Kriza püspök mikor megy el a kaszinóba s fölbátorkodott a főtisztelendő asszony színe elé. Őszintén elmondotta szentmihályi cselekedetét. A leány menyeyi szép éneke fogta meg, de nagyon mélyen megfogta, egészen a szív gyökeréig... nem tudott ellenállni a vágyakozásnak! Belátja, hogy nem volt illendő dolog az ablakon kiugrani...

A püspökné figyelmesen meghallgatta a papjelölt töredelmes vallomását.

— Engem meggyőzött szándékának tisztaságáról, Végh úr! — mondotta mosolyogva. — De az uramat aligha nyugtatná meg a maga magyarázata. Tudja, a férfiak fegyelmi ügyek intézésében nem szokták érdeme sze-

rint méltányolni a szerelmet. Jól van, én szívesen Végh úr pártjára állok, de az uram megnyugtatóására valami alkalmasabb mentséget kell kitalálnunk...

— Mit tanácsol főtisztelendő asszonyom? — nézett Végh Antal jó gondolat hiányában a püspöknére.

A püspökné gondolkozott kis ideig.

— Végh urat tehát a Berey Esztike éneke vonzotta a multságba! — fordult aztán a fiatal emberhez. — Nem tanult meg vagy egyet az Esztike énekéből?

Végh Antal ugyancsak próbált emlékezni, de végül csüggedten engedte le fejét.

— Az énekek szövegére nem tudok emlékezni. Csak a dallamok csengnek fülemben.

— Kár! Mert az uram nagy gyönyörűségét leli ezekben a falusi dalokban. Papjait is állandóan serkenti a dalok följegyzésére. Könyvet akar összeállítani ezekből, amint mondogatja: csodálatos szépségű bokkrétát fog kötni az összegyűjtött vadrózsákból. Ha tehát maga is átnyujthatná neki néhány szentmihályi dal szövegét, mindjárt más színbe lehetne öltöztetni a maga éjszakai kirándulását.

— Egész füzetet teleírhattam volna Esztike dalaival! — sajnálkozott a fiatalember.

A püspökné továbbszótte a tervet.

— Utóvégre még nem késett el, futni fogja a szünidőből. Szentmihály nincs messze ide, ránduljon ki újlag. Esztike bizonyosan nem fogja rossz néven venni a háborgatást. Jegyezzen föl néhány szép dalt... én azalatt vigyázni fogok, hogy a pap följelentése ne kerüljön hamarabb az uram kezébe, mint a maga dalbokkrétája.

Örül-e a méh, ha rózsához nyílik útja?

Végh Antal hajnalra virradólag repeső kedvvel indult Esztike látogatására.

Pár nap múlva jelentkezett a püspöknél. Gazdag zsákmánnyal tért meg, gondos, szép írással jegyezte föl Esztike dalait, még meg is tetézte özvegy Bereyné tollbamondott régi énekeivel.

Megbeszélték a főtisztelendő asszonnyal a tennivalókat: hogyan nyujtsa át a dalos füzetet a püspöknek, ho-

gyan szője belé a gyűjtés ismertetésébe az ablakon át való közlekedést?

Kriza püspök nagy brávózással fogadta a fiatalember buzgólkodását. Persze, olyan a gyűjtés szenvedélye: az ember nem tud elaludni és az ablakon is kiugrik, ha értékes zsákmányra van reménység. Nagyon dicséretes dolog, hogy papnövendék olyan meleg érdeklődést tanúsít a népköltészet iránt, hiszen, ha most megtanulja a gyűjtés fogásait, pap korában megbecsülhetetlen szolgálókat tehet a tudománynak.

Nagy kegyelemben hagyta el Végh Antal a püspök szobáját.

Multak a napok, semmi hír a följelentésről. Ugy látszik, mégis meggondolták a dolgot a szentmihályi zord emberek, szótétlen hagyják a pünkösdi kalandot.

De hát egyszer jön a senior: Végh Antal siessen a püspök úrhoz kihallgatásra. No, most lesz a nagy hadd-el-hadd! — kerülgette a hidegség a fiatalember baloldálát.

A püspök azonban nyájas mosollyal fogadta, kezet nyújtott neki.

— Hát barátom, maga nagyon szép csokrot kötött össze Szentmihályon! — mondotta. — Valóságos gyöngyszemek, ékességei lesznek a *Vadrózsák* kötetének. De éppen, mert olyan szépek, a kis hibák is jobban meglátszanak rajtuk. Szavak, sorok, itt-ott kirínak a versek szerkezetéből, tessék csak meghallgatni! — olvasta fel a püspök a kifogásolt részeket. — Kár volna ezeket ilyen fogyatékossgal besorozni a kötetbe, bizonyosan helyesebb változatokat is lehetne találni Szentmihályon. De ki végezze el a kutatást? Legtermészetesebb volna, ha a szentmihályi papra bíznam a feladatot, de — köztünk legyen mondva — Csombor uram nagyon elparlagiasodott ember, nincs érzéke ehhez a gyönyörű munkához... mostanság is egy bizonyos följelentésben szomorú bizonyítványt állított ki hozzá nem értő, sekélyes lelkiületéről... Hogy oldjuk meg tehát a kérdést? A feleségemnek az a gondolata támadt, hogy magát kellene megkérnem, édes fiam, a szép feladat vállalására, végül is maga kezdte, maga végezze be. Arra kérem tehát, még egyszer fáradjon ki

Szentmihályra s ezeket a megjelölt dalokat énekeltesse, mondassa el minél többé emberrel, a változatokat mind jegyezze föl, valahonnan csak előkerül a romlatlan szöveg. Ha kedvet érezne a dologhoz, egy-két hétre szabadságot adnék s költségét is előlegezném a *Vadrózsák* kötetének terhére.

— Boldogan szolgálok, főtitisztendő uram! — tört ki a készség Végh Antalból. — Szívemnek tetsző feladat, még ma utrakelek!

— Örülök, úgy látszik, feleségem ezúttal is eltalálta a leghelyesebb útat!

Végh Antal utrakerekedett, megszállt Esztikénél s tekintélyes időbe telő, de gondos utánjárással bőséges szövegváltozatot jegyzett föl. Gyönyörűséggel válogathatott belőlük a vadrózsák rajongó szerelmese...

Már annak is szép ideje mult, hogy Kiskede kiérdemesült papja az ő „irodalmi működésé”-nek ezt az esetét elmondotta nekem. De most is érzem a kis tornác violáinak esti illatát és hallom a tiszteles asszony hangját, amint kedves zsörtölődéssel kiszól a tornácra:

— Tónikám, ne éjszakáztasd a vendégünket, feküdjek már le!

— Megyünk, Esztikém, megyünk — állt föl az öreg derüs pillantással.

Kolozsvár

Gyallay Domokos